

Нікуліна Неля Василівна
*завідувачка кафедри українознавства ХНАДУ,
кандидатка філологічних наук, доцентка
e-mail: nykulina@ukr.net*

УКРАЇНСЬКИЙ ШИБОЛЕТ ЯК МОВНИЙ ТЕСТ ДЛЯ ВОРОГА

У сучасній Україні воєнного періоду гуманітаристика, в нашому дослідженні мовознавство, теж має своє поле фронтних дій, зокрема в цій науковій розвідці йтиме мова про фонетичні і лексичні особливості української мови, що стають в нагоді для розрізнення на рівні «свій – чужий», а наразі точніше «український – російський» за мовленнєвою ознакою.

Поняття «шиболет» і практика його вживання до початку широкомасштабної російсько-української війни не особливо була в полі зору українських мовознавців. Хоча єврейське слово «шиболет» (на івриті воно має значення «течія», «потік води») має доволі тяглу історію, витоки якої зафіксовано в старозавітній Книзі Суддів: «... І сталося, коли говорили Єфремові втікачі: Нехай я перейду, то гілеадські люди йому говорили: Чи ти єфремівець? Той казав: Ні. І казали йому: Скажи **но шібболет**. А той казав: **Сібболет**, бо не міг вимовити так...» [1].

Тут варто зазначити, що вжите у тексті Книги Суддів слово «шібболет» як своєрідний пароль розпізнавання «гілеадець – єфремівець» зазнало в українській мові адаптивного написання відповідно до правописних норм – «шиболет». При цьому зазначимо, що пояснення значення слова «шиболет» не зафіксоване у відомих і наявних у нас словниках ані тлумачного типу, ані в словниках іншомовного походження, однак в українському електронному проєкті «Словник.юа» наразі маємо таке визначення: «**ШИБОЛЕТ**, – а, ч. Характерна ознака чого-небудь; таємний пароль, прикмета для упізнання, типова особливість» [2].

Центр протидії дезінформації при РНБО України подає низку слів, за допомогою яких можна виявити російського фашиста, не носія української мови за вимовою: **паляниця, молодиця, світлиця, нісенітниця, веселка,**

філіжанка, вештатися, духмяний, непереливки, кмітливий, пуцьвірінок, общеньки, теревенити, телепень та багато інших [3].

Статистика з лінгвістичних форумів показує, що понад 70% росіян стикаються з труднощами в 20% українських слів через фонетику. Олександр Куліш уклав таблицю проблемних для росіян звуків, що ілюструє, як невеликі фонетичні зрушення створюють бар'єри, роблячи мову інструментом культурної ідентичності [4].

Таблиця порівняння проблемних звуків

Українське слово	Правильна вимова	Типова російська помилка	Пояснення проблеми
Паляниця	pa-lyu-nu-tsyu	pa-lyu-ni-tsa	М'яке “л” і “ц” з “и” не звичні для російської артикуляції.
Їжачок	yi-zha-chok	yo-zha-chok	Дифтонг “ї” вимагає специфічного язикового положення.
Гвіздок	hviz-dok	gviz-dok	М'яке “г” замінюється твердим через відсутність фриктиву.
Пуцьвірінок	puts-vi-ri-nok	puts-vi-ry-nok	Комбінація “ць” і “ї” викликає плутанину в м'якості.

У 2025 році, з поширенням цифрових медіа, у цей перелік додалися слова на кшталт *шахівниця* чи *вирій*, а відео, де українці тестують окупантів на вимову, вже стали вірусними в TikTok і X. *Шахівниця* з її м'яким *ш й і* часто перетворюється на *шаховніца*, викриваючи відсутність практики. Інший приклад уже етимологічного рівня – *бентежити*, слово, що передає легке збентеження, але росіяни плутають його з “беспокоить”, втрачаючи нюанс

значення [4]. У цьому контексті цікавим є і слово *голопуцьок* (пташеня, що вилупилось), де для росіян незрозумілою є етимологія і непосильною вимова.

На лексичні негаразди росіян вказує журналістка Наталія Жила під час спілкування з мовознавицею Ольгою Дубчак, авторкою науково-популярних книжок «Чути українською» і «Бачити українською»:

1) слово *поребрик*, що його вживають у росії (зокрема у Санкт-Петербурзі) на позначення *бордюра*, уможливило ідентифікувати російських військових, які були залучені до спроб захоплення Краматорська у 2014 році;

2) слово *залізниця* в українській мові вживається на позначення всієї сукупності доріг, рейок, вагонів, потягів тощо, а в російській мові такого поняття немає, є *железная дорога*.

3) славнозвісне слово *паляниця* – такого поняття у росіян теж немає, і помилково вважають, що це *полуниця* [5].

Ознаки шиболета в Україні притаманні не тільки словам, йдеться вже про словосполучення, цілі речення і надфразові єдності: 1) *Миска вареників з картоплею та шкварками, змащених салом*; 2) *Малесеньке телятко їло паляницю з полуницею*; 3) *Маленьке телятко цямкало нісенітницю*; 4) *У світлиці молодиця нарізає паляницю, сама як полуниця, то ж дивіться, не вдавіться*; 5) *Укрзалізниця наразі везе паляниці, пасажир верзе нісенітниці*; 6) *Кропивницькі паляниці зі смаком полуниці продаються у крамниці біля Укрзалізниці*; 7) *Я сиділа у крамниці, у своїй новій спідниці, їла стиглі полуниці, їх мокала в цукорницю, що купила у крамниці біля Укрзалізниці. Потім взяла паляницю, і чорницю, і суницю, перекинула рушницю й надіслала блискавицю прямо ворогові в пицю* [6].

Отже, українська мова за часів повномасштабної російсько-української війни стала справді зброєю, що ідентифікує чужинців і окупантів, «вбиває» фонетикою й етимологією. Українські шиболети перебувають на піку активності вживання, виникає низка новотворів, що мають високий ступінь залученості, і це не просто розвага для наших воїнів ЗСУ чи пересічних

громадян, під час війни 2022-2025 років такі тестові технології використовуються для ідентифікації на рівні «свій – чужий», а точніше «український – російський». Уважаємо за перспективне подальші дослідження шиболетів і тих змін, що відбуваються в українській мові через російське вторгнення на нашу суверенну територію. Ґрунтовний аналіз лінгвістичних явищ і ролі мови в суспільстві значно доповнить історико-культурний контекст мовознавства та сприятиме формуванню цілісного уявлення про Україну в період воєнних випробувань.

Література

1. *Книга Суддів* | Застосунок Біблія | Bible.com. URL: <https://www.bible.com/uk/bible/186/JDG.12>. (дата звернення: 31.10.2025).
2. *ШИБОЛЕТ* – тлумачення, орфографія, новий правопис. URL: онлайн.mhtml (дата звернення: 31.10.2025).
3. *Центр протидії дезінформації при РНБО України.* URL: <https://t.me/CenterCounteringDisinformation/800> (дата звернення: 31.10.2025).
4. Олександр Куліш *Українські слова, які не можуть вимовити росіяни: паролі 2025.* URL: <https://homester.com.ua/ukrayinski-slova-yaki-ne-mozhut-vymovyty-rosiyany-paroli-2025/> (дата звернення: 31.10.2025).
5. *На кожному мовному рівні можна виявляти чужого: інтерв'ю з Ольгою Дубчак.* URL: <https://www.kunsht.com.ua/articles/na-kozhnomu-movnomu-rivni-mozhna-viyavlyati-chuzhogo-intervyu-z-olgoyu-dubchak> (дата звернення: 30.10.2025).
6. *Чужинців розпізнають за певними словами в різних мовах* | Новини на Gazeta.ua. URL: https://gazeta.ua/articles/chistota-movlennya/_slova-za-yakimi-rozpiznayut-chuzhinciv-u-riznih-movah/643368 (дата звернення: 30.10.2025).